

NYELVÉSZET

Czeglédi Katalin :

Nyelvi kompetencia – kommunikatív kompetencia a földrajzi nevekben¹

„Ki gépen száll fölébe, annak térkép e táj,
S nem tudja, hol lakott itt Vörösmarty Mihály”
(Radnóti Miklós: Nem tudhatom...)

1. A versidézetből kitűnik, hogy egy földrajzi terület, hely egyrészt mindenkinek jelenti ugyanazt, Magyarországot, másrészt ezen belül jelenthet sokat, de keveset is. A kommunikatív jelentéstartalom felől megközelítve a mérték több tényezőtől, körülménytől függ: pl.:

A beszélő vagy író, milyen viszonyban van az adott földrajzi hellyel? Milyen ismeretei vannak róla? Milyen érzelmi kapcsolat fűzi a helyhez? Milyen célból van szüksége a hely ismeretére? stb.

A nyelvi jelentéstartalom felől megközelítve a legtöbbit a nyelvésznek, a kutatónak mond az ország név, mint földrajzi név, azonban mindent, amit tartalmaz, nekünk sem. Csupán törekedhetünk arra, hogy a földrajzi nevek nyelvi jelentéstartalmát megismerjük, s munkánk eredményeképpen számos tulajdonnév és köznévi etimológiáját tegyük biztosabbá azért, hogy egyre több embernek jelentsen minél többet a köznévi és a földrajzi név, mint tulajdonnév.

A Volga-Urál vidéke földrajzi neveinek a tanulmányozása során lehetőségünk nyílt arra, hogy a neveket összehasonlítsuk más területek, köztük a Kárpát medence földrajzi neveivel, s a nekik alapul szolgált közszókat széleskörűen tanulmányozzuk. Így jutottunk el a három nyelvcsalád (uráli, altáji és indoeurópai) nyelveinek az összehasonlító elemzéséhez, a nyelv születésének és kialakulásának a kérdéséhez, amelyet alapjaiban érint a nyelvi és a kommunikatív kompetencia problémaköre. Az ösztönös állati magatartásból az emberi gondolkodásba való átmenet idején indulhatott meg az emberi kommunikáció. Majd ezt követően az emberi élet, a lét és a tudattartalom fejlődése magával vonta az emberi kommunikáció fejlődését. Ez azt is jelenti, hogy az emberi kommunikációnak feltétele volt a nyelv megszületése, így a nyelv és a kommunikáció kölcsönösen feltételezik egymást.

Ugyanakkor a nyelvi kompetencia több mint a kommunikatív kompetencia. A kommunikatív kompetencia a nyelvi kompetencián alapul. A kommunikatív jelentés az aktuális jelentések vagy azok egy részének az összessége.

Miután a földrajzi helyek megnevezésekor a neveknek alapul szolgált szavak a névadók nyelvének aktív szóincsébe tartoztak, ismert volt azok jelentéstartalma. Az idő múlásával azonban mindez sok esetben a homályba veszett, különösen a víznevek. Megismerésük lehetséges, de csak úgy, ha sok szempontot figyelembe véve sokszor járjuk körül a neveket az érintett nyelvek bevonásával, miközben eljuthatunk az emberi nyelv szókészlete létrejöttének vizsgálatához. Eszerint a szavakat három alapvető réteghez sorolhatjuk. Az elsőbe tartozik a víz megnevezése, a másodikba az ember és a természet más részeit és azok működését, tevékenységét megjelölő szavak, s a harmadik réteghez az elvont dolgok, jelenségek nevei, a jelképek, azaz a szimbólumok. Az első réteghez tartozó szavak kutatásaink eredményeképpen a víz megnevezésével kapcsolatosak, a nyelvi kompetencia alapját képezik. Az 1-2-3. réteghez tartozó szavak tartalma pedig a nyelvi kompetencia része. A kommunikatív kompetencia mindig ebből egy vagy több aktuális jelentés, illetőleg az aktuális jelentések összessége lehet.

Tehát a kommunikatív kompetencia nem létezik a nyelvi kompetencia nélkül. Kutatásaink eredményeképpen a szókészletünk legősibb rétegét a vizet jelentő szavak alkotják. A 2. réteghez tartozó, vagyis az ember és a természet más részeit megjelölő megnevezéseknek, illetve a víz munkájához, mozgásához, működéséhez hasonló más természeti jelenség, az ember, az állat, a növény, a szél stb. tevékenysége megnevezésének bizonyos jelentésbeli hasonlóság okán a már ismert vízre vonatkozó megnevezések szolgálhattak alapul. Ehhez hasonlóan a 3. réteghez sorolt elvont dolgok, jelenségek neveit, a jelképeket, azaz a szimbólumokat is megfejthetjük a vízből kiindulva. Kutatásaink egyértelműen támogatják Horváth Katalin alábbi gondolatait:

„...sok elemet egyetlen, elvont jelentésmozzanat s egy egész – egyre táguló – rendszert is csak néhány közös jegy tart össze, melyeken, mint a lépcsőfokokon visszajuthatunk a kiinduló elvont komponenshez, a szócsaládok létrejöttének folyamatában is a „mindenből egy és egyből minden” hérakleitoszi gondolat érvényesülését láthatjuk...” (HORVÁTH 1993:82)

¹ Megjelent: Nyelvi kompetencia – Kommunikatív kompetencia, Szerkesztette Gecső Tamás, Tinta Könyvkiadó, Budapest 2006.

Minthogy az első réteghez tartozó víz jelentése a nyelvi kompetencia alapja, a kommunikatív kompetencia pedig nem létezik a nyelvi kompetencia nélkül, nyelveket kell ismerni ahhoz, hogy a nyelvi kompetenciát érdemben kutassuk, és viszonylag megismerjük, de legalább egyet, az anyanyelvet kell tudni, hogy kommunikálhassunk. A kommunikáció szükségessége miatt született meg a nyelv sok ezer évvel ezelőtt, egyes vélemények szerint néhány tízezer, mások szerint több százezer évvel ezelőtt. A nyelv használata, fejlődése során minden valószínűség szerint kezdetben nyelvjárási különbségek adódtak, majd az elkülönülési tendencia erősödésével különböző nyelvek jöttek létre. A vizsgálataink segítenek felismerni, hogy a nyelvek között olyan sok közös vonás van, ráadásul ezek a közös jegyek rendszerbe illenek. Az összefüggések nem a véletlen műve, s az egyezések is törvényszerűek, helytelen az egyezéseket az ismereteink hiánya miatt olykor véletlennek minősíteni.

Bár a földrajzi helyek neveinek a kommunikatív kompetenciája, a közlés jelentéstartalma ismert volt a névadáskor, idővel sok esetben elhomályosult. Ahhoz, hogy újra megismerjük, a nevek nyelvi jelentéstartalmának a feltárására van szükség, amelyet a földrajzi nevek rendszerszerű, több szempontú vizsgálatával érhetünk el. Elvégeztük ehhez a Volga-Ural vidéke földrajzi neveinek az összehasonlító hangtani, alaktani és jelentéstani vizsgálatát is, melynek eredményeképpen eljutottunk sok földrajzi név nyelvi jelentéstartalmának a megismeréséhez, ezt követően pedig elkészíthető a nevek és a neveknek alapul szolgáló szavak etimológiája, nyelvtani jelenségek válnak világosabbá, a névadó és a nevet használó népek nyelvi és kulturális világképe rajzolódik ki. Jelen dolgozatban arra kerestünk választ, milyen gondolkodási háttere volt a számnevek kialakulásának. **A számnevek létrejöttének, a kettős, a hetes és a tízes számrendszer kialakulásának a kutatására a földrajzi nevek készítették, megismerésükben pedig segítettek.**

Jelen dolgozatban a kettős számrendszer tanulmányozásakor a számnevekkel kapcsolatba hozható, közelebbről az **iker, kettős, dupla** jelentésű szavakat tartalmazó földrajzi nevekből indulunk ki. A munka eredményeképpen több nyelv, köztük a magyarban is ismert és használt számnevek eddig meglévő magyarázatának kiegészítésére van lehetőségünk, továbbá a bizonytalan illetve ismeretlen etimológiájú számnevek eredeti jelentéstartalmának, a nyelvekben ismert változatok közti összefüggéseknek a megismeréséhez, nyelvtani jelenségek tisztázásához igyekszünk eljutni.²

2. Földrajzi nevek kommunikatív jelentéstartalma:

A földrajzi nevekben a kommunikatív jelentéstartalom könnyen felismerhető, hiszen tudjuk, hogy azok települést, áldozati helyet, forrást, erdőt, tavat jelölnek. Pl.:

Jėkėr sāl h. Ašm.V.: csuv. *Jėkėr sāl* or. *Dva Kl'uča* Bug.u., település neve, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Jėkėr* < ---- csuv. *jėkėr* 'iker, kettős' + *sāl* < ---- csuv. *sāl* 'forrás'.

Jėkėr Var h. Ašm.V.117.: csuv. *Jėkėr Var*, település neve, NAP:-, Ar.: csuv. *Jėkėr var* U. < csuv. *Jėkėr* < ---- csuv. *jėkėr* 'iker, kettős' + *var* < ---- csuv. *var* 'árok, patak'.

Jėkėr kiremet v. Ašm.V.117.: csuv. *Jėkėr kiremet*, kiremet neve, NAP:-, Ar.: csuv. *Jėkėr kiremet* M. < csuv. *Jėkėr* < ---- csuv. *jėkėr* 'iker, kettős' + *kiremet* 'pogány áldozati hely'.

Jėkėr külė t. Ašm.V.117.: csuv. *Jėkėr külė* Bug.u., tó neve az or. Jakuškino falu környékén, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Jėkėr* < ---- 1. csuv. *jėkėr* 'iker, kettős' 2. *Jėkėr*: folyónév + *külė* < ---- csuv. 1. *kül* 'tó' + csuv. -ė: birtokos személyjel 2. *külė* 'tó'.

Jėkėrlė sāl f. Ašm.V.117.: csuv. *Jėkėrlė sāl*, forrás neve, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Jėkėrlė* < ---- csuv. *jėkėr* 'iker, kettős' + -lė: valamivel való ellátottságot jelentő képző + *sāl* < ---- csuv. *sāl* 'forrás'.

Jėkėrlė xārtnā d. Ašm.V.: csuv. *Jėkėrlė xārtnā* Cu., erdő neve az or. Šibylgi falu mellett, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Jėkėrlė* < ---- csuv. *jėkėr* 'iker, kettős' + -lė: valamivel való ellátottságot jelentő képző + *xārtnā* < ---- csuv. *xārtnā* 'tisztás'³ (< 1. csuv. *xār*- 'szárítani' 2. csuv. *xyr*- 'levakarni, lekaparni' + -t: 'deverbális verbumképző' + -nā: múlt idejű melléknévi igenévképző.

További ismereteket a földrajzi nevekről úgy szerezhetünk, ha széleskörű vizsgálatokat végzünk szem előtt tartva Benkő Loránd hasznos gondolatait:

„Az etimológia sikamlós tudományterület, könnyű elcsúszni rajta. Így van ez a közszavak magyarázatában is, s még inkább áll a tulajdonnevek megfejtésére, ...A névi jelleg sajátosságaiból következően tulajdonnevet etimologizálni rendszerint jóval

² Jelen dolgozatban nincs lehetőségünk a teljes anyagot bemutatni, ezért csupán jelzés értékkel szólunk a számnevekről.

³ Keletkezhetett égetés vagy kivágás, horolás, borotválás útján.

nehezebb, mint közszót, a magyarázati tényezők szélesebb körű és komplexebb számbavételét követeli meg. Itt tehát az etimon csak akkor tekinthető bizonyítottnak vagy akár valószínűnek, ha a vizsgálat ezt a komplex tényezőhalmazt valóban körüljárta, a benne rejlő ellentmondásokat tételesen kiküszöbölte.” (BENKŐ 1998:148)

A Volga-Urál vidéke földrajzi neveit komplex tényezőhalmaznak tekintettük, úgy jártuk körül sokszor, hogy közben számtalan szempontot vettünk figyelembe. A munkánk módszertani és tartalmi oldalról egyaránt helyesnek és szükségesnek bizonyult, amelyet támogat az a tudós megfogalmazás is, hogy

„...a történeti nyelvtudomány és benne a történeti névtan sem térhet ki östörténetünk írott forrásainak újabb tanulmányozási kötelezettségei alól, az eddigi nyelvészeti eredmények kritikai értékelését és új, behatóbb elemzések igényét egyaránt tekintve.” (BENKŐ 1984/4:390),

A fenti földrajzi nevek kéttagúak, ahol az első tag a *Jëkër* illetve képzett változata a *Jëkërlë*. Minden egyes nevet külön meg kell vizsgálnunk ahhoz, hogy a neki közvetlenül alapul szolgáló szót megállapítsuk. A csuv. *Jëkër šäl or. Dva Kl'uča* esetében az orosz megfelelő egyértelművé teszi, hogy a 'kettő, kettős, iker' jelentésű csuvas *jëkër* szó szolgál alapul a névnek. A többi névnek alapul szolgálhatott a csuv. *Jëkër* nevű folyó is, amelynek azonban szintén a csuv. *jëkër* 'iker' közszó az alapja. Mindez pedig már a nyelvi jelentéstartalom megismerésének a körébe tartozik.

3. A földrajzi nevek nyelvi jelentéstartalma:

A fenti földrajzi nevek nemcsak a kommunikatív jelentéstartalomra vonatkozó adatokat tartalmazzák, hanem a nyelvi jelentéstartalom körébe tartozókat is. A továbbiakban tehát a nevek megismerésének, megfejtésének a folyamatában már a nyelvi kompetencia körébe tartozó vizsgálatokat is végzünk

A példaként említett nevekben közös, hogy tartalmazzák a *Jëkër* elemet, amelynek alapul az a csuv. *jëkër* 'iker, kettős' jelentésű szó szolgál, amelynek a megfelelői a török és a mongol nyelvekben ismertek, s amelynek rokona a magyar *iker* szó. Meg kell ismernünk, hogy a szócsalád tagjait milyen szál tartja össze. Ehhez pedig számba kell venni a *kettő*, az *ág* és további *kettőt* tartalmazó szavakat, s a *kettő* számnevet tartalmazó összetett számneveket. Mindehhez pedig szorosan kapcsolódik az *egy*, a *három*, az *öt* és a *tíz*, valamint az ezeket tartalmazó számnevek megismerése.

3.1. A csuvas *jëkër* nyelvi párhuzamai értékes adatok:

Csuvas *jëkër* 'kettős', *jëkëreš* 'ikrek, ikertestvérek', ÓT. *ekiz, ikiz* 'ikrek, pár'. Zamaxš. *ekizek*, azerb., türkm. *ekiz*, kirg., kazah, k.kalp., nog. *egiz*, üz. *egiz, egizak*, üz. S. *igiz*, bask., tat. *igez, igezek*, oszm. *ikiz*, alt.V. *egis, igis*, ojr. *egis*, tuv. *ijis (iji 'kettő')*, hak. *ikis*, jak. *ikir, igirä* 'ikrek', vö.: Ömong. *ikire*, mai mong. *ixer*, kalm. *ikr* 'ikrek' < *ikë* 'kettő'. (JEGOROV 1964)

A tudomány jelenlegi állása szerint a magyar *iker* 'kettős, ugyanazon anyától ugyanazon szüléskor világra hozott két vagy több gyermek valamelyike'. Csuvasos jellegű ótörök jövevényszó. ...Megfelelő a jakut kivételével minden török nyelvcsoportban megtalálhatók. E török szavak az *iki, äki* 'kettő számnév származékai. Vö.: még mong. *ikire* 'iker'. A cser. *jgyyr* 'iker, ikrek' 'ua.'. ... (TESZ)

Közelebb jutunk a szó nyelvi jelentéstartalma kialakulásának a megismeréséhez, ha újabb adatokat vonunk be a kutatásba, pl.:

komi *tykta*: *tykta pyž* 'két csónak, amelyet keresztgerendával kapcsoltak össze' .... (LYTKIN-GULJAEV)

A komi *tykta* (< *tyk*: vö: vog.T. *taβ*, AK. *taγ* 'ág' + *ta*: képző, vö.: ko. *din* 'tartozik valamihez' ...) egyszerre tartalmazza az egységet, az egyet, és annak a két azonos alkotó elemét. A *tykta* tehát egy is, meg kettő is. Ugyanaz, mint a magyarban az *iker*. Ráadásul a komiban megőrizte mind a szótő, mind a képző az eredeti szókezdő *t*-t. A szó eredeti jelentése 'ághoz tartozó, kettős' lehetett. A szó párhuzama megvan földrajzi névként a Kárpát medencében:

Vö.: magy. *Takta* 'Kesznyétennél a Sajóba ömlő vízfolyás' ... Talán török eredetű, vö.: oszm. *Tokat* 'anatoliai város Ankarától kelet-északkeletre' < oszm. N. *tokat* 'völgy lapályának az a helye, ahol a jóságot tartják, istálló' ... KISS 1980)

A név értelmezésekor figyelembe kell venni a folyónak az elágazó tulajdonságát, és azt, hogy őseink a folyó két ága közötti helyet, a szeget mire használták, vö.: magy. *Taktaköz, Tahtaköz*. A helynév etimológiája felülvizsgálatra szorul, mert bár a török adatok (tulajdonnév és köznévi) idetartoznak, alapul nem szolgálhattak a magyar földrajzi névnek.

A földrajzi névi kutatások nemcsak a neveink etimológiájának a pontosításához járultak hozzá, hanem segítettek felismerni, hogy a **kettő számnévi jelentésnek az ág jelentésű szó szolgált alapul, s az iker-nek (< ike + r) a jelentése kezdetben 'ághoz tartozó', majd 'kettős' lehetett. Az ág indukálta a 'kettő' számnév létrejöttét.** Az ág két szárát, a kétágút a magyar egy egységes egésznek fogta fel, és fogja fel ma is, ezért számos más nyelvtől eltérően (vö.: orosz) a vonzata nem többes szám, hanem egyes szám. Továbbá a magyarban a kettős tárgyak egyike nem egy, hanem *fél* (vö.: félszemű, félkarú, féllábú, stb.) (CZEGLÉDI 2004) Így fordulhat elő, hogy az *egy* számnévünk etimológiája közös az *iker* etimológiájával.

A földrajzi nevek arra is ráirányították a figyelmünket, hogy mind a 'kettő', mind az 'egy' megnevezésére két külön szócsaládba tartozó szó ismert és használatos a három nyelvcsalád (uráli, altáji, indoeurópai) nyelveiben. Hangtanilag az egyik csoportba tartoznak a *t-* illetőleg a *t-* fejleményeivel kezdődők, s a másik csoportba a *k-* illetőleg a *k-* fejleményeivel kezdődő 'kettő, iker' és 'egy' jelentésű számnévek.

Ahhoz, hogy az idetartozó földrajzi nevek jelentéstartalma és a megnevezett hely tulajdonságai közötti kapcsolat lényegét megismerjük, azaz, hogy megtudjuk, mi indukálta az elnevezést, további iker, kettős, dupla, elágazós stb. jelentésű egyéb szavakat tartalmazó földrajzi neveket, továbbá a kettő, iker és egy számnéveket tartalmazó összetett számnéveket kellett számba venni és tanulmányozni.

Továbbá, hogy azt is megtudjuk, de legalább kutassuk, ezek a nevek hogyan keletkeztek, kik voltak a névadók, milyen nyelven beszéltek a névadáskor, a névadóknak ma kik az utódai, mely nyelvekkel tartoznak össze, a neveknek a közszoói elemei mely nyelvekben ismertek, azoknak milyen az etimológiája, a szócsaládjá, a földrajzi neveket a nyelvi kompetencia felől kell megközelíteni. A szó családjának a megismerése több szálon lehetséges. Az egyik szál, pl.: a számnévek, a másik szál az elágazós testek, a harmadik az elágazásra jellemző születes, völgy, folyómeder, folyó, mellékfolyó, ilyen továbbá a csira, a sarj, test, majd ember, nép, stb. Az elágazós testek egyik jellemző tulajdonsága, hogy csúcsosak (ég, ék, nyíl, szeg, tű, fű), dudorosak, púposak (domb), de az ellenkezője a völgy, árok, mélyedés is idetartozik. Ha a vízből indulunk ki, akkor érthető lesz nemcsak a forrás, a tó, a folyó, a meder, a forog, hengerül, pereg, folyik, stb. megnevezésének az oka, hanem megértjük, hogy **néhány számnév elnevezését is a víz indukálta.**

Ennek megismerése pedig csak úgy lehetséges, ha összegyűjtjük nemcsak az *iker*, azaz a kettős jelentést tartalmazó földrajzi neveket, szavakat, a *kettő* és a kettőt tartalmazó összetett számnévi jelentést tartalmazó szavakat, mint pl. *húsz, tizenkettő*, hanem azokat is, amelyeknek a jelentése az elágazáson alapul, pl. *szarv, sarok, forog, hengerül* stb. Továbbá ezeket - jelen dolgozatban csak a számnéveket - meg kell vizsgálnunk a három nyelvcsaládba sorolt (uráli, altáji, indoeurópai) nyelvekben. Ily módon a nyelvi kompetencia megismerése a földrajzi nevek és a nekik alapul szolgált közszoók, így a számnévi rendszerünk megértése, megfejtése lehetséges.

3.2. 'Iker, kettős, dupla' jelentésű egyéb számnévek, szavak a földrajzi nevekben és közszoóként:

Juplě külě t. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Juplě külě* M. < csuv. *Juplě* < ---- csuv. *juplě* 'kettőzött, dupla' (< csuv. *jupā* 'elágazás, szétágazás, villaalakú, ág, mellékfolyó' + *-lě*: képző 'valamivel való ellátottság') + *külě* < ---- csuv. *külě* 'tó'.

Juplě var d. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Juplě var* M., B? < *Juplě* < ---- csuv. *juplě* 'kettőzött, dupla' (< csuv. *jupā* 'elágazás, szétágazás, villaalakú, ág, mellékfolyó' + *-lě*: képző 'valamivel való ellátottság') + *var* < ---- csuv. *var* 'árok, patak'.

A csuvas *Juplě var* 'elágazással ellátott, azaz elágazós, kettős árok, folyó' jelentésű. földrajzi név. A csuv. *jěkěr* és *juplě* nemcsak jelentésben rokonok, hanem genetikailag is összetartoznak. (CZEGLÉDI 2005) A csuvas *jěkěr* (<*jěkě* + *-r*) képzett szó, a *jěkě* elem jelentése 'ág' ---- > 'kettő', amelyhez járult az *-r*, jelentése pedig ugyanaz lehetett, mint a csuv. *-l*, *-lě* valamivel való ellátottságot jelölő képző, pl. a csuv. *juplě* 'kettőzött, dupla' (< csuv. *jupā* 'elágazás, szétágazás, villaalakú, ág, mellékfolyó' + *-lě*: képző 'valamivel való ellátottság').

csuv. *jupā* 'ág, elágazás, faág, mellékfolyó' ...tat. *jap* 'elágazás'...(JEGOROV 1964)

Ezen a jelentésen alapul még számos szó jelentése, amelyeknek egy része megtalálható a földrajzi nevekben, másik részét egyelőre csak a földrajzi nevekből ismerjük, pl.:

Majar varě d. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Majar varě* A. < csuv. *Majar* + *varě* < ---- csuv. *var* 'árok, patak' + csuv. *-ě*: birtokos személyjel.

A csuv. *Majar varě* földrajzi név *Majar* elemével szorososan összetartoznak további csuvas szavak, de a névnek alapul nem ezek,

hanem olyan 'völgy' jelentésű szó szolgálhatott, amelynek előzménye az 'elágazás' jelentés volt. Kezdetben ugyanis az elágazás nemcsak vízszintes irányban mehetett végbe, hanem a függőleges irányú kiterjedés (domb és mélyedés) is egyfajta elágazásnak minősült eleink gondolkodásában.

Kézenfekvő lenne, ha a következő név első tagjának alapul a csuv. *majra* 'oros asszony' szó szolgálna. A széleskörű vizsgálatok hátterében azonban úgy látjuk, hogy a község és a földrajzi névi *Majra* összetartoznak, de az utóbbinak ugyanaz a szó szolgált alapul, mint a *Majar* formának.

Majra lappi d. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Majra lappi* M-P. < csuv. *Majra* + csuv. *lappi* < ---- csuv. *lapă* 'völgy' + csuv. -i: birtokos személyjel.

Vannak községek, amelyeket nem találtunk a földrajzi nevekben, de idetartoznak, pl.:

csuv. *májra* 'szarv' ujj. *müingüs*, üzb. *muguz*, kirg. *müjüz*, kazah, k.kalp., nog. *müjiz*, alt.V., hak., sor *müüs*, tuv. *myjys*, jak. *muos*, bask. *mögöz*, tat. *mögez*, ... (JEGOROV 1964)

A szarv olyan, mint az elágazós folyó. Erről kapta a nevét az *ökör* is pl.:

csuv. *vākār*, dial. *mākār* 'ökör' ÓT. ... türkm., oszm. *öküz*, kirg., kum. *ogüz*, ujj. *hoküz*, üzb. *hukiz*, kazah, nog. *ögiz*, k.kalp. *ogiz*, bask., tat. *ügez* 'ökör', vö.: mong. *üxer* 'szarvas marha', *üxer* žil 'az *ökör*, bika éve (az állatciklus második éve)', kalm. *ükr*, bur.-mong. *üxer* 'tehén'. Vö.: hangutánzó szavak: oszm. *ogür*, bask., tat. *üker*, kazah, nog. *ökir*, kumük *ökür*, ujj. *höküri*, *boküri* 'ordítani, bögni'.... (JEGOROV 1964)

A mongol adat nemcsak az állat nevében, hanem számnévi jelentésben is megőrizte a kiinduló elágazós jelentést. A földrajzi nevekben gyakori a csuvasban nyelvjárási szinten ismert *mākār*, amelynek alapul nem az 'ökör', hanem az 'elágazós' jelentés szolgált alapul, pl.:

Mākār h. Ašm.VIII.299.: csuv. *Mākār*, település neve, NAP: csuv. *Mākār* or. *Mokry Ka.*, csuvas falu, Ar.:-. < csuv. *Mākār*.

Mākār h. Ašm.VIII.302.: csuv. *Mākār Ka.*, falu neve, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Mākār*?

Tāxār mākār var' f. Ašm.XV.7.: csuv. *Tāxār mākār var'*; árok, patak neve, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *tāxār* 'kilenc' + *mākār* 4 + *var'* < ---- csuv. *var* 'árok, patak' + csuv. -ē: birtokos személyjel.

Tvartsa mākri d. Ašm.XV.108.: csuv. *Tvartsa mākri* Č.u., kiemelkedő hely or. Bigil'dino falu mellett, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Tvartsa*? + csuv. *mākra*? + csuv. -i: birtokos személyjel.

Mākār h. Ašm.VIII.: csuv. *Mākār* or. *Mokry Ka.*, falu neve, NAP: csuv. *Mākār* or. *Mokry Ka.*, csuvas falu, Ar.:-. < csuv. *Mākār*.

Mākār h. Ašm.VIII.: csuv. *Mākār* or. *Mokraja Savalejevka* Buu., falu neve, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Mākār*, or. *Mokraja* < ---- or. *mokraja* 'nedves, vizes'5 + *Savalejevka*.6

A községek közül a csuv. *māšār* 1. 'pár' (csizma) 2. 'férj, feleség', ...vö.: mar. *mužyr* 'pár'.... (JEGOROV 1964) is a vizsgált szó családjába tartozik. Eleink úgy gondolkodtak, hogy a csizmában járunk ugyanúgy, mint ahogyan a mederben jár a víz, és kettő kell belőle, mert két lábunk van.

Azt is tudták, hogy elágazás a sarok is, a forduló is. Alakja csúcsos, másképpen görbe. Az elágazás a születés helye, itt keletkezik a test úgy, hogy a forrásból kifolyik a víz, amely már teremtmény, a magból kihajt a csira, növény lesz belőle, amely szintén teremtmény ugyanúgy, mint az ember, állat.. Őseink szemében egyfajta elágazás helye a domb, a púp is, sőt az áldott

4 Vö.: csuv. dial. *mākār* 'ökör', azonban a névnek nem az 'ökör', hanem ennek az előzménye az 'elágazás, ághoz tartozó' jelentésű szó szolgált alapul.

5 Nem lehet eredeti orosz szó, csak átvétel egy szubsztrátum nyelvből. Rokon az 'elágazós, elágazáshoz tartozó' jelentésű szóval, amelynek két fejleménye ismert a csuvasban 'szarv' és 'ökör' jelentésben.

6 Vö.: csuv. *Šaval*: folyó neve, csuv. *šāl* 'forrás'.

állapot stb. Az elágazás jelentés az alapja nemcsak a kettő és az egy⁷ számnevek kialakulásának, hanem számos más hasonló jelenség elnevezésének is, amelyeket megőriztek a nyelvek. Pl.:

komi *mygör* 'test'...udm. *mugor* 'test', , mar. *mogyr*, *mongyr* 'test' ....(LYTKIN – GULJAJEV)

komi *mykyr* 'görbeség'...udm. *mykyres* 'görbeség',...mar. *mugyr*, *mygyr* 'púp'...(JEGOROV 1964)

komi *mort* 'ember' ...udm. *murt8* 'ember' ....(LYTKIN – GULJAJEV)

magy. *magyar*...(< *magya* + *r*): A *magy*, *magya* tő nem más, mint egy egység, amelyben benne van az ág, a csira, az embrió, ezért kettős természetű. A *magor* is idetartozik, ághoz, azaz *maghoz* tartozó, hozzá közel, a tövénél levő, másképpen *maggal*, ággal ellátott jelentésű. Ilyen teremtmény a víz és hozzá hasonlóan az ember.

magy. *ember* ...teremtmény ugyanúgy, mint a víz. A *magyaráz* pedig azt jelenthette eredetileg, hogy emberi nyelven értelmez. Más nyelvekben pl.: az oroszban erre a 'megvilágít' (vö.: *объясняет*), ném. *auslegen* 'kifektet, kiterít, értelmez', ang. *explain* 'kifejt, magyaráz' szót használják, és nem a népvét látják el igei személyraggal.

A 'folyóelágazás, patak' jelentés további földrajzi nevekben ismerhető fel, pl.:

Ajyr f. TB.20.: bask. *Ajyr* or. *Air* Salavat., az or. Jur'uzan' baloldali mellékfolyója. < bask. *Ajyr* < ----- bask. *auyr* < *ajyr* 'folyóelágazás, patak', or. *Air* < ----- bask. *Ajyr*.

Ajyrgol f. TB.20.: bask. *Ajyrgol* or. *Airgul* Kumert., az or. Kujurgaza baloldali mellékfolyója. < bask. *Ajyrgol* < ----- bask. *auyr* < *ajyr* 'folyóelágazás, patak' + bask. *gol*, *kul* 'völgy', or. *Airgul* < ----- bask. *Ajyrgol*.

Ajyrkul f. TB.20.: bask. *Ajyrkul* or. *Airkul* Davl., az or. Karamala jobboldali mellékfolyója és az or. Uršak baloldali mellékfolyója < bask. *Ajyrkul* < *Ajyr* < ----- bask. *auyr* < *ajyr* 'folyóelágazás, patak' + *kul* < ----- bask. *gol*, *kul* 'völgy'.

Ajyrtoba t. TB.20.: bask. *Ajyrtoba* / *Ajyryntoba* or. *Airtoba* Mijak., tó neve < bask. *Ajyrtoba* < *Ajyr* < ----- bask. *auyr* < *ajyr* 'folyóelágazás, patak' + *toba* < ----- bask. *toba* 'örvény', *Ajyryn* < ----- vö.: bask. *auyr* < *ajyr* 'folyóelágazás, patak' + *toba*, or. *Airtoba* < ----- bask. *Ajyrtoba*.

Ajyry f. TB.20.: bask. *Ajyry* or. *Ajry* Kugarč., az or. Sabakla baloldali mellékfolyója < bask. *Ajyry* < ----- bask. *ajyry* 'folyóelágazás, mellékfolyó, patak', or. *Ajry* < ----- bask. *Ajyry* + *kül*

Ajyrykül t. TB.20.: bask. *Ajyrykül* or. *Ajyrykul'* Tujm., tó neve < bask. *Ajyrykül* < *Ajyry* < ----- bask. *ajyry* 'folyóelágazás, mellékfolyó, patak' + *kül* < ----- bask. *kül* 'tó', or. *Ajyrykul'* < ----- bask. *Ajyrykül*.

Ajryk d. TB.20.: bask. *Ajryk* or. *Ajryk* Kalt., mező neve < bask. *Ajryk* < ----- bask. *ajryk* 'folyóelágazás, mellékfolyó, patak', or. *Ajryk* < ----- bask. *Ajryk*.

Ajry Karagaj f. TB.20.: bask. *Ajry Karagaj* or. *Ajry Karagaj* Zianč., az or. *Sazala* jobboldali mellékfolyója < *Ajry* < ----- bask. *ajry*, *ajry* 'folyóelágazás, mellékfolyó, patak' + *Karagaj*, or. *Ajry Karagaj* < ----- bask. *Ajry Karagaj*.

Jörögäjer f. TB.67.: bask. *Jörögäjer* or. *Jurukair* Bajm., az or. Sakmara mellékfolyója, < bask. *Jörögäjer* < *Jörög* < ----- bask. *jörög* 'gyors' + *äjer* < ----- bask. *äjer* < *ajyr* 'mellékfolyó'.

Äjartau h. TB.174.: bask. *Äjartau* or. *Ejartau* Mijak., város neve, < *Äjartau* < *Äjär* < ----- bask. *äjer* 1. 'nyereg' 2. < *ajyr* 'mellékfolyó' + *tau* < ----- bask. *tau* 'hegy', or. *Ejartau* < ----- bask. *Äjartau*.

Äjártaš h. TB.174.: bask. *Äjártaš* Abz., város neve, < bask. *Äjártaš* < *Äjär* < ----- bask. *äjer* 1. 'nyereg' 2. < *ajyr* 'mellékfolyó' + *taš* < ----- bask. *taš* 'kő'.

⁷ Mert a kettőt egy egységként, egészként fogták fel.

⁸ Nincs szükség az iráni eredetetésre, mert az iráninak és az udmurt adatnak végső soron ugyanaz a szubsztrátum nyelv, vagyis közös a gyökere.

A folyók, tavak, mező és települések nevében szereplő *Ajyr*, *Ajryr*, *Ajry*, *Äjär* változatok teljesebb alakja az *Ajryk* < *Ajryrk. A szóbeljei *-j-* lehet korábbi *-jk-9* > *-jg-* > *-jγ-* > *-j-* ill. *-k-* > *-g-* > *-γ-* > *-j-* fejleménye. Közszei jelentésük 'patak, folyó, mellékfolyó, folyóelágazás'. A 'nyereg' jelentés úgy kapcsolódik ide, hogy annak a jelentése '1. két hely közötti mélyedés, azaz átjáró 2. vö. ló hátán lévő nyereg.' A két jelentés között az összekötő kapocs az alaki hasonlóság. Az elsődleges jelentés a mélyedés, völgy, folyó' stb. lehetett.

A földrajzi nevekben az alakváltozatok között olyan is található, ahol a korábbi *-jk-* > *-k-* fejlemény van meg, pl.:

Akar *šyrmi* d. Ašm.II.221.: csuv. *Akar šyrmi* Cu., határ rész neve az or. Starak falu mellett, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Akar?* + *šyrmi* < ---- csuv. *šyrma* 'patak, szakadék' + csuv. *-i:* birtokos személyjel.

Akra *jal'* h. Ašm.II.221.: csuv. *Akra-jal'* or. *Akarejkino* íst.u., falu neve, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Akra?* + csuv. *jal'* < ---- csuv. *jal'* 'falú', or. *Akarejkino* < ---- 1. nem or. *Akarejka* 2. nem or. *Akarej* + *-ka:* kicsinyítő képző + or. *-in:* birtokos melléknévképző + or. *-o.*

A földrajzi nevek őrzik az *-r-* kiinduló mássalhangzóját a *-t-t10* is, pl.:

Aktaj *šyrmi* f. Ašm.II.222.: csuv. *Aktaj šyrmi*, patak, szakadék neve, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Aktaj* < *Ak11* + *taj* < ---- mdM. *tej* 'nál, -nél' + *šyrmi* < ---- csuv. *šyrma* 'patak, szakadék' + csuv. *-i:* birtokos személyjel.

Az eredeti *-t-* egy másik fejleménye található, pl. a csuvasban: *-lě:* 'valamivel való ellátottság' jelentésű képzőben, amely a földrajzi nevekben is gyakori, pl.:

Akalē12 *Šučě* f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Akalē Šučě*, patak, szakadék. < csuv. *Akalē13* (< *Aka* + *-lě*) + *Šučě* < ---- csuv. *šut* 'halom, domb' + csuv. *-ě:* birtokos személyjel.

Akālě *tāvajkki* d. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Akālě tāvajkki* A. < csuv. *Akālě* + *tāvajkki* + < ---- csuv. *tāvajkki* 'hajlata, hegyoldala'.

Akālě *uj* d. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Akālě uj* A. < csuv. *Akālě* + *uj* < ---- csuv. *uj* 'mező'.

Akālě *varě* f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Akālě varě* A. < csuv. *Akālě* + *varě* < ---- *var* 'árok, patak' + csuv. *-ě:* birtokos személyjel.

Valamennyi név (*Juplě*, *Majar*, *Mākār*, *Ajyr*, *Äjär*, *Akar*, *Aktaj*, *Akālě*) összefügg az 'ághoz tartozó' jelentéssel, amely magában hordozza a 'kettős, iker' jelentéstartalmat.

A dolgozat további részében 14 a 'kettő' jelentésű, valamint a *kettő*-t és *iker*-t tartalmazó összetett számnevekkel foglalkozunk.

9 Megőrizte a magyar is, vö.: **Ajak** 'helység Szabolcs-Szatmár megyében'. Bizonytalan eredetű. Némelyek pusztá szn.-ből magyarazzák, s az alapul szolgáló szn.-ben vagy a m. R. *aj* 'nyílás, bevágás, köz' származékát (vö.: *ajak*), vagy pedig a török *ajaq* 'láb' szót gyanítják. Figyelmet érdemel azonban a Tiszabercel határában keresendő egykori *Ajaktelek* ... hn. is, amely talán azzal kapcsolatos, hogy a birtok az *Ajakas-tó*-nak..., azaz egy lefolyással rendelkező halastónak a szájánál feküdt. (KISS 1980) A török *ajaq* 'láb' is a szó családjába tartozik, de közvetlenül nem ez szolgált alapul a névnek.

Idetartozik az **Ajka** városnevünk is annak ellenére, hogy Kiss Lajosnál más, részünkről el nem fogadható magyarázatot találunk.

10 Vö.: magy. *tönk*, *rönk*.

11 Vö.: magy. *ág*.

12 Vö.: Idetartozik a magy. **Igal** 'helység Somogy megyében'. (KISS 1980), **Igló** 'szlovákiai város'. (KISS 1980)

13 Patak, szakadék neve, amelynek jelentése 'ággal, mélyedéssel ellátott' jelentésű lehet.

14 Bemutatására máshol kerítünk sort.

Összegzés:

A magyar számnévi rendszer logikája összefügg a természet rendjét összetartó szálakkal. Ennek megfelelően a hetes számrendszer a Hold időszámítás alapján született. A tízes számrendszer kapcsolatos a kettősséggel, az ikerséggel úgy, hogy a folyóelágazásnál lévő ág egyrészt kettő, másrészt iker, azaz ághoz tartozó. Az *iker* idővel kettő jelentésben is használatos lett. Továbbá a két karunk, kezünk is a folyóhoz hasonlóan oldalhajtás, az egyik kezünkön is öt ujj van, a másikon is, azaz együttesen tíz. A tíz is olyan egység, mint a kettő és az egy, hiszen a fele 0.5 (azaz nulla egész öt tized), vagyis fél. Külön figyelmet érdemel, pl. a gagauz számrendszer és a számok írása, azaz a számjegyek, vö.: $(+) = 0$, másképpen $5 + 5 = 10$. Tehát egy ív, hajlat, hajtás értéke öt, amelyből kettő ad ki egy kört, azaz tizet.

A már meglévő stabil számok kiindulópontként viselkedtek. Ennek megfelelően a sorban 10 előtt kettővel lett a nyolc, a sorban tíz előtt eggyel lett a kilenc, a két ág pedig, azaz kettő + kettő lett a négy, az öt + egy lett a hat.

A három olyan, mint egy ipszilon (*y*), van két ága, amelynek a találkozásokor született egy harmadik. Eleink úgy gondolták, hogy a jég (víz) a Nap sugara hatására megolvadt, megduzzadt, majd kifolyt és folyó (utód) született. A Föld (mint nő, anya) és ég, vagyis a Nap (mint a férfi, atya) nászából ugyanígy született utód.¹⁵ Tehát az anya, apa és a gyerek hármasságáról van szó. Eszerint a három azt jelenti, kettőhöz tartozó, vagyis *há* 'kettő' + *-rom* 'valamihez tartozó'.¹⁶ Az or. *tri*, ang. *three*, ném. *drei* 'három' számnévek szerkezete is hasonló azzal a különbséggel, hogy a 'kettő' megfelelője nem a *k-* kezdetű *két*, *kettő*, hanem az *iker* szavunk *ike* 'kettő'¹⁷ megfelelője, amelyből csak a szókezdő mássalhangzó – a magyarban épp ez tűnt el – a *t*-ill. a fejleménye a *d-* maradt meg. Ennél azonban több hangot őriznek a 'kettő' jelentésű számnévek, vö.: or. *dva*, ang. *two*, ném. *zwei* 'kettő'. Míg a magyar *három* < *két*, *kettő* + *-rom* 'valamihez tartozó', az or. *tri* < *t* (< *dva*) 'kettő' + *-ri* 'valamihez tartozó', ang. *three* < *th* (< *two* 'kettő' + *-ree* 'valamihez tartozó', ném. *drei* < *d* 'kettő' + *-rei* 'valamihez tartozó'. A hármasság nem más, mint a gyerek a két szülővel.

A földrajzi neveknek a kommunikatív jelentéstartalma rendszerint világos, mert tudjuk, hogy folyónak vagy falunak a nevéből van szó, de a nyelvi jelentéstartalmát meg kell fejteni. A közsóknak, köztük a számnéveknek a kommunikatív és a nyelvi jelentéstartalma a nyelvet anyanyelvként beszélők számára egyértelmű, azonban a nyelvi jelentéstartalom eredete csak a nyelvész kutató munkája révén ismerhető meg. Jelen dolgozat íróját a földrajzi névi vizsgálatok vezették el oda, hogy megismerjen egy olyan gondolkodásmódot, amelyet maradéktalanul őriz a magyar nyelv, egyes elemeit megőrizték más nyelvek is. E gondolkodásmód ismerete pedig hozzásegít a számnéveink megfejtéséhez.

Mindennek pedig nyelvi, nyelvtörténeti, kultúrtörténeti és őstörténeti tanulságai egyaránt vannak.

Rövidítések:

A. – Alikovszkij rajon
 Abz. – Abzelilovszkij rajon
 alt. – altáji
 azerb. – azerbajdzsán
 B. – Batirevskij rajon
 Bajm. – Bajmakszkij rajon
 bask. – baskír
 Bug.u. – Bugurszkij ujezd
 Buu. – Buinszkij ujezd
 Cu. – Civilszkij ujezd
 cser. – cseremiszi
 d. – domb
 Davl. – Davlekanovszkij rajon
 dial. – dialektus
 f. – folyó
 hak. – hakasz
 jak. – jakut
 Ka. – Kanasszkij rajon
 kalm. – kalmük
 kirg. – kirgiz

¹⁵ Az uralkodókat is az ég szülöttjének gondolták.

¹⁶ A *-rom* < *-ronk*, rokon a magyar *rönk*, *tönk*, komi. *din* stb. szavakkal.

¹⁷ Vö.: csuv. *ik*, *ikké* 'kettő'.

¹⁸ A ném. *z-* szókezdő a *t-* > *δ* > *z-* fejlődés eredménye.

k.kalp. – karkalpak
ko. – komi
Kugarč. – Kugarcsinszkij rajon
kum. – kumük
Kumert. – Kumertuszkij rajon
M. – Morgausszkij rajon
magy. – magyar
mar. – mari
Mijak. – Mijakinszkij rajon
mong. – mongol
M-P. – Marinszko – Poszadszkij rajon
nog. – nogaj
ojr. – ojrot
Ómong. – Ómongol
or. – orosz
oszm. – oszmán
ÓT. – Ótörök
t. – tó
tat. – tatár
Tujm. – Tujmazinszkij rajon
tuv. – tuvai
türkm. – türkmén
udm. – udmurt
ujg. – ujjur
üzb. – üzbég
vog. – vogul
Zianč. – Ziančurinszkij rajon

Források

- ANDREJEV ANDREJEV, N. A. Csuvaszsko-russzkij szlovar, Goszudarsztvennoje Izdatelsztvo Inosztrannyh i nacionalnyh szlovarej, Moszkva 1961.
- Ar. NIKITIN
- Ašm. ASMARIN, N. I. Thesaurus linguae Tschuvaschorum I-XVII. Csuvaszskoje Goszudarsztvennoje Izdatyelsztvo, Kazan - Csebokszari 1928-50.
- BAKOS 1986 BAKOS Ferenc 1986: Idegen szavak és kifejezések szótára. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Fa. Faszmer, M. 1964-1973: Etimologicseszkij szlovar russzkovo jaziuka. Perevod sz nyemeckovo i dopolnyenyija O.N. Trubacsova, t. I-IV. Moszkva.
- HADROVICS-GÁLDI HADROVICS László-GÁLDI László 1951: Orosz-Magyar szótár. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- 1951
- JEGOROV 1964 JEGOROV, V.G. 1964: Etimologicseszkij szlovar csuvaszskovo jazyka. Csuvaszskoje Knyizsnoje Izdatelsztvo, Csebokszari.
- KÁZMÉR 1993 KÁZMÉR Miklós 1993: Régi magyar családnevek szótára. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.
- KISS 1980 KISS Lajos 1980: Földrajzi nevek etimológiai szótára. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KISS 1995 KISS Lajos 1995: Földrajzi neveink nyelvi fejlődése. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- LELKES 1998 LELKES György 1998: Magyar Helységnevév-Azonosító Szótár. Talma Könyvkiadó, Baja.
- LYTKIN-GULJAJEV V.I. LYTKIN-J.Sz. GULJAJEV 1999: Kratkij Etimologicseszkij Szlovár komi jazyka. Komi Knyizsnoje Izdatyelsztvo, Szyktyvkar.
- 1999
- MÉK JUHÁSZ József, SZŐKE István, Ó. NAGY Gábor, KOVALOVSKY Miklós

MUNKÁCSI 1990	(szerk) 1985: Magyar Értelmező Kéziszótár. Akadémiai Kiadó, Budapest. MUNKÁCSI Bernát 1990: A votják nyelv szótára. Uralisztikai Tanszék Kiadványa, Pécs.
NAP	Naszeljonnyje punkty csuvasszkoy ASzSzR. Csuvaszskoje Knyizsnoje Izdatelsztvo, Csebokszari, 1974.
NIKITIN	NIKITIN, I. D.: Toponimika (nazvanija urocsis, ovragov, leszov i drugih punktov szelenij) Csuvaszskoy ASzSzR. Naucsnyj arhiv CsNII, knizsnoje posztuplenije N. 72. Kézirat.
Omeljan Pritcak Radnóti SIS	Pritsak, Omeljan 1957: Tschuwaschische Ortsnamen. Wiesbaden. Radnóti Miklós N.M. Sanszkij-V.V. Ivanov-T.B. Sanszkaja 1975: Kratkij etimologicseskij szlovar russzkovo jazyka. Moszkva.
SW	Fokos-Fuchs 1959: Syrjänisches wörterbuch I-II. Budapest.
SZILASI	Szilasi, M. 1896: Vogul szójegyzék. Budapest 1896.
TB.	Szlovar toponymov Baskirskoy ASzSzR. Baskirskoye Knyizsnoje Izdatyelsztvo, Baskort ASZSZR-nin toponimdar hüðlege. Ufa. 1980.
TESz.	BENKŐ Loránd (főszerk) 1976: A magyar nyelv történeti etimológiai szótára I-III. Akadémiai Kiadó, Budapest.
BORISOV 1932 TSK.	BORISOV, T. K. 1932: Udmurtszko-Russzkij Tolkovij szlovar. Izsevszk. A. I. Turkin 1986: Toponimicseskij szlovar komi ASzSzR. Komi Knyizsnoje Izdatyelsztvo, Szyktyvkar.
ÚMT	B. LŐRINCZY Éva (főszerk.) 1979: Új magyar tájszótár I. Akadémiai Kiadó, Budapest.
Vax.	VAHRUŠEVA, M.P. 1956: Udmurtsko-russkij slovar. Izdatyelsztvo „Russzkij jazik” Moszkva.

Irodalom

- BÁRCZI Géza-BENKŐ Loránd-BERRÁR Jolán 1978: A magyar nyelv története. Tankönyvkiadó, Budapest
- BENKŐ Loránd 1984: A magyarság honfoglalás előtti történetéhez Leved és Etelköz kapcsán in: MNy. 1984/4
- BENKŐ Loránd 1998: Név és történelem. Akadémiai Kiadó, Budapest
- CZEGLÉDI Katalin 1991: „Orosz képzős földrajzi nevek Csuvasiában” in: Első Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia. Bessenyei György Tanárképző Főiskola Kiadása, Nyíregyháza. I: 299-302.
- CZEGLÉDI Katalin 1991: „Rol` russzkovo jazuka v formirovanyii toponymii Csuvasii” in: Gadányi Károly (szerk.): Nemzetközi Szlavisztikai Napok IV. Szombathely. 397-401.
- CZEGLÉDI Katalin 1993: „A Volga vidéki víznevek szerkezeti vizsgálata” in: III. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia. Miskolci Egyetem Kiadása, Miskolc. II: 81-86
- CZEGLÉDI Katalin 1994: „Csuvasia földrajzi neveinek morfológiai és szintaktikai szempontú feldolgozása” in: II. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia. Egyetemi Kiadó, Veszprém. 313-315.
- CZEGLÉDI Katalin 1994: „Számjelölés a Volga vidéki orosz használatú földrajzi neveken” in: Studia Nova 1. A Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Karának tudományos közleményei. Mundus Press, Budapest. I. évf. 1. sz. 69-79.
- CZEGLÉDI Katalin 1994: „Birtokos jelölés a Volga vidéki földrajzi neveken”. in: Studia Nova 2. A Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Karának tudományos közleményei. Mundus Press, Budapest. I. évf. 2. sz. 111-129.
- CZEGLÉDI Katalin 1995: „A -jak végű szavak vizsgálata a Volga vidéki földrajzi neveken”. in: IV. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia. Folia Practico Linguistica xxIV. évf. Budapest. II: 677-683
- CZEGLÉDI Katalin 1996: „Отражение русских грамматических свойств в топонимических названиях” in: Slavica Quinqueecclesiensia II. A szláv nyelvek oktatásának elmélete és gyakorlata III. c. nemzetközi konferencia (Pécs 1996. IV. 26-27.) anyaga. Janus Pannonius Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Szláv Filológiai Tanszék Kiadása, Pécs 1996:147-163
- CZEGLÉDI Katalin 1996: „Jelzős szerkezetek a Volga-Urál vidéki földrajzi neveken (részlet)” in: Debreceni Szlavisztikai Füzetek. 1996: 41-51.

- CZEGLÉDI, Katalin 2000: „The name of Hungarian people hungar in the mirror of geographical names” in: Uralica No. 12. The Uralic Society, Kansai University of Foreign Studies, Osaka, Japán.
- CZEGLÉDI Katalin 2002: „A földrajzi nevek és a magyar őstörténet (Az Iszter folyóról)” in: Eleink - Magyar Őstörténet I. évf. 2. sz.
- CZEGLÉDI Katalin 2004: „Attila neve és a földrajzi nevek” in: „Magyarság és Kelet” A Magyarok Világszövetsége által 2004. június 1-6 között rendezett őstörténeti konferencia válogatott előadásai. Írástörténeti Kutatóintézet Varga Ákos - Varga Endre - Varga Géza - Varga Máté Kiadása, Budapest 2004 (CD)
- CZEGLÉDI Katalin 2004: „Magyarság, Európa és Kelet a földrajzi nevek fényében (Az ungar név kapcsán)” in: in: „Magyarság és Kelet” A Magyarok Világszövetsége által 2004. június 1-6 között rendezett őstörténeti konferencia válogatott előadásai. Írástörténeti Kutatóintézet Varga Ákos - Varga Endre - Varga Géza - Varga Máté Kiadása, Budapest 2004 (CD)
- CZEGLÉDI Katalin 2004: „Nyelvi kapcsolatainkról másképpen” in: Eleink - Magyar Őstörténet (5.) II. évf. 1. sz. 5-31
- CZEGLÉDI Katalin 2004: „A magyar csúnik szó és a földrajzi nevek” in: Hungarian Studies, International Journal for Central European and Hungarian Studies. Volume I. Kyoto, Japán. 2004:19-47.
- CZEGLÉDI Katalin A magyar népnév és a Megyer törzsnév a földrajzi nevek tükrében c. előadás anyaga elhangzott: A Magyar Őstörténeti Egyesület 2004. dec. 16-án Harmatta János emlékének szentelt ülésen. (Megjelenés alatt)
- CZEGLÉDI 2004 - CZEGLÉDI Katalin, „Kettő az egyben” elhangzott előadás Miskolcon a MBE őstörténeti konferenciáján 2004
- CZEGLÉDI 2005 – CZEGLÉDI Katalin „A Volga-Urál vidéke földrajzi neveinek összehasonlító hangtana in: www. hunsience.com (Megjelenés alatt)
- HAJDU Péter 1966: Bevezetés az uráli nyelvtudományba. Tankönyvkiadó, Budapest.
- HORVÁTH Katalin 1993: A szóhasadás szerepe az etimológiai vizsgálatokban (A magas eredetéről) in: Névtani Értesítő Budapest.
- HUNFALVY Pál 176: Magyarország ethnographiája. Budapest.
- KISS Lajos 1995: Földrajzi neveink nyelvi fejlődése. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- LAKÓ György 1966: A magyar nyelv finnugor alapjai. Tankönyvkiadó, Budapest.
- LAZICZIUS Gyula 1944: Fonetika. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda Kiadása, Budapest.
- LIGETI Lajos 1986: A magyar nyelv török kapcsolatai a honfoglalás előtt és az Árpád-korban. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- RADNÓTI Miklós 1982: Radnóti Miklós művei. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.

CZEGLÉDI, Katalin: Language Competence — Communicative Competence in Geographical Names

In this article the author analyzes how the geographical names can lead to the understanding of a language's logical structure and its communicative competence.

